

Martina Páleníková

ČAROVNÝ KROJ

**HODOVÁ TRADICE
V MORKŮVKÁCH
NA BŘECLAVSKU**

Martina Páleníková

Čarovný kraj

Lidový oděv a tradice v Morkůvkách
na Břeclavsku

Zvláštní poděkování patří Haně Kinclové, Michalu Huvarovi, Renatě Pilařové, Soni Nezhodové, Marii Horákové, dále Obecnímu úřadu v Morkůvkách a všem, kteří byli nápomocni při realizaci tohoto projektu.

Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace ani její část nesmí být publikována, uchovávána v rešeršním systému nebo přenášena jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu) bez předchozího souhlasu nakladatelství.

© Martina Páleníková, 2011

Photography © Hana Kinclová, Martina Páleníková a archiv autorky, 2011

© Carpe diem, 2011

www.carpe.cz

Made in Moravia, Czech Republic, EU

ISBN 978-80-87195-46-8

Úvodem

Narodila jsem se v malé obci Morkůvky na Břeclavsku. Vyjádřit slovy vztah, který mám k této vesnici, není jednoduché. Každé místo tady je něčím důležité. I lidé, kteří tu žijí, jsou vstřícní, milí a k přání dobrého dne vždy přidají úsměv...

Morkůvky jsou vinařská vesnička čítající bezmála 500 obyvatel. Nemáme zde kino a divadlo, kterými se mohou pochlubit některé sousední obce, a tak se snažíme zábavu vytvářet sami. Během roku se zde koná mnoho akcí pro děti i dospělé a jejich organizátoři se po každé snaží, aby se lidé pobavili a život v Morkůvkách pro ně nebyl jen nudnou záležitostí.

Jedna z nejkrásnějších příležitostí, kdy se sejde celá vesnice, jsou tradiční body. Už Alois a Vilém Mrštíkovi vystihli jejich pravou atmosféru ve své románové kronice Rok na vsi: „Hody! Jaký to čarovný zvuk pro veselé dítě Moravy. Není veselejších, není bezstarostnějších svátků nad tyto svátky, není dnů sytějších a rozmailejších, není chvil lehkomyšlnějších a hýřivějších...”

A ani po tak dlouhém čase, který nás od života těchto dvou moravských spisovatelů dělí, neztrácí pro nás tato slova na významu. Je krásné, že se i v době prudkého rozvoje moderních technologií tradice stále dodržují, i když v trochu odlišné podobě. Stimulují dobromady celou vesnici, mladé i staré.

V první části této knihy se zabývám lidovým krojem, který k hodům neodmyslitelně patří. Už jako malé dítě jsem ho oblékala a vesele cupitala průvodem, aniž bych tušila, jaké krásy vlastně skrývá. Mít ho na sobě znamená strojít se do kousku minulosti a aspoň na chvíli nevnímat současný svět. Kroj je připravován s velkou pečlivostí a láskou a babičky i maminky se vždy snaží, aby právě ten náš byl co nejkrásnější. Oblékání do kroje je velmi zdoluhavé, jeho nošení není příliš pohodlné, ale všechny tyto pocity vynahradí hrdost, kterou potom ten, kdo kroj oblékne, cítí.

Kroj je oděv charakteristický pro každý kraj a patří k nejslavnostnějším historickým oděvům, které se dnes oblékají už jen při zvláštních slavnostních příležitostech. Člověk si ho přizpůsobil svému charakteru, ale i charakteru

svého kraje a podle toho bylo vždy poznat nejen z kterého panství, ale i z které vesnice jeho nositel pochází.

Snažila jsem se postihnout i velké změny, které kroj během posledních 150 let prodělal. Dříve jeho nákladnost určovalo sociální postavení nositele. Dnes mají ale lidé mnohem více možností, jednak finančních, ale i možností volby. Výběr na trhu je pestřejší a lidé se rozhodují podle toho, co se jim líbí, aniž by přemýšleli nad tím, zda jde o původní část kroje, či nikoliv. Tak se kroj mění prakticky rok od roku a stále více se vzdaluje své původní podobě.

Ve druhé části knihy se zabývám tradicemi, tanci i písněmi tradičních lidových hodů. Tady především těžím z vyprávění pamětníků. Nechybí zde ani cenné rady babiček, jak kroj škeřit a starat se o něj.

Snažila jsem se tedy nejen shrnout doposud známé informace, ale i přidat něco nového, zachytit podobu morkůvského kroje i hodů na počátku 21. století a pomoci tak dalším generacím, které se budou stejným tématem zabývat třeba za desítky let. Věřím, že i v té době – v čase supermoderních technologií – bude lidový kroj a s ním spojené hody součástí života nejen naší obce, ale neztratí se z očí všech ctitelů tradic a folklóru.

Martina Páleníková

O Morkůvkách o čima starosty

Morkůvky jsou vesnice, která se nachází mezi oblymi kopečky velkopavlovické vinařské podoblasti, kde na jižních svazích dozrává vinná réva, která se ve sklípcích mění v lahodný nápoj.

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1350. Původ názvu není zcela jasný, ale jsou dvě teorie. První praví, že název Morkůvky vznikl proto, že původní osadu postihla morová epidemie. Druhá říká, že Morkůvky byly pojmenovány po velmožovi, který se jmenoval Morka. Nejpočetnější osídlení – 800 obyvatel – Morkůvky dosáhly v roce 1900. V současné době zde žije 460 obyvatel. Průměrný věk obyvatelstva naší obce je 39 let.

Obec krásí kulturní dům, který stojí vedle krásného prostranství zvané Plácka. Tady se odehrávají hody, které jsou v obci velkým svátkem. Tyto hody pořádají stárci a stárky spolu s TJ Sokol Morkůvky. Je to akce náročná, trvá od pátku, kdy se staví mája, až do úterních časných ranních hodin za stálého doprovodu dechové hudby. Příprava i vlastní konání hodů vyžaduje velkou obětavost a nadšení stárků a stárek. Z mé pozice bývalého předsedy TJ Sokol byl v minulosti největší úkol tyto mladé lidi nadchnout pro kroj a folklór. V současnosti jsou mladí, kteří chodí v kroji, skvělí a je vidět, že je všechno kolem hodů i dalších kulturních akcí velice baví. Byl bych rád, kdyby to vydrželo i jejich nástupcům.

Kroj, který se nosí v Morkůvkách, najdeme s malými odlišnostmi i v okolních vesnicích a je podle mého názoru velmi pestrý a veselý. Nejvíc se líbí nádherně vyšité dámské i pánské vesty (kordule) a bohatě vyšíváný klobouk (goralovníák) s vonicí. V roce 2006 se rozhodla skupina ženáčů v Morkůvkách ušít si kroj. Pokusili se dopátrat posledních vzorů ženáčských krojů, které se nosily. Byli jsme pro radu u dr. Soni Nezhodové, která pracuje v hustopečském muzeu, a podařilo se nám dát dohromady hezký kroj.

V Morkůvkách žijí pracovití lidé, snaží se udržet kulturu, folklór a přispívají k tomu, aby obyvatelé byli na svou obec hrdí a dobře se jim tady žilo.

František Juras

Hanácké Slovácko, „kraj beze stínů“

Kloboucko, kam patří i naše vesnice, tvoří společně s Hustopečskem a Ždánickem oblast Hanáckého Slovácka. Tento kraj tvoří přechodnou oblast mezi Hanou a Slováckem a je považován za součást Moravského Slovenska. Pro kmenové určení a rozhraničení kraje jsou dnes důležitá dvě kritéria: kraj a nářečí. Se svou identifikací má však dodnes tento kraj velké problémy. Nářečí se zde prolínají dvě: dolské, které převažuje v jihovýchodní části, a hanácké, které můžeme slyšet na severozápadu. Ani toto rozlišení však není úplně přesné, jelikož i v hanáckých mluvících vesnicích můžeme zaslechnout dolský dialekt a naopak. Každá obec má své vlastní nářečí příklánějící se k té či oné straně. Hanácké Slovácko tedy není jazykově jednotným celkem, nýbrž diagonálním předělem dvou velkých sousedních nářečních okruhů. Otázkou, zda jsme spíše Hanáci nebo Slováci, se zabývalo mnoho národopisců, například Augusta Šebestová, kobylská rodačka, ve své knize **Lidské dokumenty**: „*Tož, strýčku, zas vy, co sme my v těchto dědinách? Sme Hanáci lebo Slováci?*“ „*Já, já sám nevím, říkají nám Hanáci, ale mně se to nezdá. Slováci taky nám nadávají Hanáků.*“ Naznačovala také rozdíly v nářečí, které obyvatelé tohoto rozsáhlého celku rozděluje do dvou jazykových sfér. „*Oni myslíjů, že sme stejní s Klobučákama a s Bojanovčákama a tema za lesem? Ale kdé. Dyt' mlvíjů, voni mlovíjů.*“ „*A dyt' oni sú tam aji inej náture. Tam, dyž donde do hospody, dá si nalít a sedí při tem jak traláč, ani se nebe. U nás je tá krív prudčí, dá si nalít za 2 kr. a nadělá křiku za čtyřech.*“¹

Jakub Vrbas cítí veliké rozčarování nad užíváním termínu Hanácké Slovácko a oblast Kloboucka a Ždánenska, které označuje

¹ Šebestová, A.: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Nákladem vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 1900, str. 170.*

jako „dvě rodné sestry“, pojmenovává jako hanáckou. Slováky nazývá „slováckým živlem“, jejichž příchod si odůvodňuje vpády Turků a Maďarů, kteří na přelomu 16. a 17. století zničili na Moravě mnoho vesnic. Prchající Slováci se tedy usazovali v hanáckých vesnicích, kde začali pozvolna zakládat rodiny. Obyvatelstvo se promíchalo. Slováků byla ve vesnicích většina, proto se v obcích hovoří převážně slováckým nářečím. Kroj ale zůstal hanácký, neboť Slováci byli odříznuti od svých nákupních center, a tak si museli krojovou výbavu pořizovat v Kloboukách. Jan Herben dokonce užil pro Hanácké Slovácko nové pojmenování. *„I jeli byste do toho kraje beze stínu přes Tuřany, Telnici, Moutnice a Těšany. Z návrší nad Klobouky dostalo by se vám prvního pohledu na širý kraj, a tu byste věru žalostně zvolali: ‚Ach, kraj beze stínů!‘ V této krajině leží veliké a bohaté dědiny: Krumvír, Násedlovice, Želetice, Brumovice, menší: Kašnice a Moravský.“*²

Za druhou část „kraje beze stínů“ považoval obce Kobylí, Vrbice, Čejkovice, Bořetice, Pavlovice, Bílovice, Rakvice, Němčičky a Starovičky. Upozornil i na krojovou odlišnost: *„Rozdíl mezi krojem severnějším a jižnějším není nepatrný.“*³

Podle Jana Herbena a jeho označení „kraje beze stínů“ vznikl v roce 1976 v Krumvíři folklorní festival zaměřený na tuto přechodnou oblast. Koná se každý lichý rok v červnu a trvá dva dny. V sobotu zde probíhá soutěž verbířů, posléze následuje beseda u cimbálu. V neděli se se svým vystoupením představují folklorní soubory a mužácké sbory. Slavnostní festival ukončuje koncert.

A jaké jsou tedy podle Vlastivědy moravské hranice Hanáckého Slovácka? Předěl tohoto národopisného celku tvoří Poddívín, Žižkov, Velké Bílovice, Nový Poddvorov, Starý Poddvorov, Čejkovice, Vrbice, Kobylí, Brumovice, Krumvír, Stavešice,

² Herben, J.: *Moravské obrázky*. Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o., Praha, 1925, str. 11.

³ Herben, J.: *Moravské obrázky*. Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o., Praha, 1925, str. 19.

Strážovice, Věteřov, Oktavánky, Bohumilice a dále hranice pokračuje kolem řeky Kyjovky.

K severní části náleží Klobouky u Brna, Morkůvky, Želetice, Nenkovice a podle Jana Herbena i Kašnice.

Jižní okrsek doplňují Rakvice, Šakvice, Starovičky, Velké Pavlovice, Bořetice, Němčíčky, Horní Bojanovice a další obce směrem ke Kloboukám.

Severozápadní hranice nejsou příliš výrazné. Ale lze mluvit o vesnicích, které mají blízkou příbuznost s Klobouky: Boleradice, Diváky a Borkovany.

Lokalitami na jižních svazcích Ždánického lesa jsou Damboříce, Uhřice, Žarošice, Archlebov, Ždánice.

Hornova litografie

Sedmého září roku 1836 se ve Svatovítském chrámu v Praze konala korunovace nového císaře Ferdinanda I. Dobrotivého, u nás Ferdinanda V. O tři dny později byla korunována i jeho manželka Marie Anna Savojská. Tato poslední česká královská korunovace byla doprovázena plesy, ohňostrojí a dalšími atrakcemi. I na Moravě byl císař s manželkou přivítán s velikou slávou. Při této příležitosti bylo na přání moravských stavů do Brna vypraveno třicet svobodných krojovaných párů. Do Brna byl přizván i technický kreslíř Wilhelm Horn, který dostal za úkol všechny tyto páry zachytit. Jeho soubor litografií Mährens ausgezeichnente Volkstrachten, který vyšel v roce 1837, je dodnes pokládán za velmi významný.

Zastupující dvojici našeho kraje tvořil pár z panství Klobouky. Podle atributů, jimiž jsou fedro (fodro – výraz používaný v Morkůvkách) a věnec na hlavě dívky, je zjevné, že šlo o stárka a stárku. Jelikož až do této doby nemáme žádné dochované ikonografické či písemné dědictví, je Hornova litografie nejdůležitějším historickým přínosem zobrazujícím podobu hanácko-slováckého kroje v první polovině 19. století. Rozdíl mezi touto kresbou a dnešní podobou kroje je velmi značný. Dalo by se říci, že se soudobému klobouckému kroji, tedy ani morkůvskému, příliš nepodobá.

V první řadě si všimneme harmonie barev. Pár byl vždy sladěný, aby bylo poznat, že dvojice k sobě patří. Ženská silueta byla štíhlá a sukně sahala až do půli lýtek. Stužka, kterou ženy nosily v pase, byla úzká a nezdobená. Černý soukenný živůtek měl hluboký výstřih a zdobily ho žluté prýmký. Krejzl ležel a nebyl tak silně škrobený, po obvodu byl ozdobený krajkou a výšivkou. Věnec tvořily živé květy přírodních barev. Střecha mužského klobouku byla široká a ozdobená vonicí vytvořenou z živých květin. Mužská kordula měla u svobodných mužů žluté kování a byla červeně obroubena. Fedro, které muž drží v ruce,

bylo podšito tureckým šátkem. Za fedrem jsou skryty nohavice, bezesporu kožené.

Hornova litografie nám dokazuje, že kroj hanácko-slovácký znal jen jednu podobu kroje. Nebyl tedy jako dnes rozdělen na kroj části jižní a severní. Úpadek nastal již v polovině 19. století. Přelomem v tomto vývoji se stal rok 1848, kdy byl zrušen feudalismus, což vedlo k jistému sociálnímu předělu. Selské vrstvy se prý snažily vyrovnat lidem z města a začaly se přijímat novoty. Tmavé barvy krojů byly nahrazovány světlými, vyměňovaly se i látky, ze kterých se kdysi šilo. Nikdo se nesnažil původní tradice dodržovat, a tak se kroj začal pozvolna měnit. Zrušení feudalismu komentuje Jan Herben takto: „*Naši lidé jako vždy, i roku 1848 pracovali a lopotili se, práce jim svědčila a ruměnila jejich tváře. V tu dobu na nic jiného nemysleli než na práci a na šťastnou pohodu. Ohnuti pod jařmem poddanosti a útisku, jaký jim přinesl rok 1847, byli rádi, že měli svatý pokoj. (...) Než po prvních jarních dnech přiletěly nějaké zvěsti do našeho zákoutí, že se cosi hýbá ve světě. Už tolikrát byli zklamáni! Proto jen jedním uchem naslouchali, nerozpakovali se a neoddávali horkokrevným nadějím. (...) A přece to byla pravda, že se cosi pohnulo ve světě. Mnozí hospodářové a čeledínové orali na polích. Druzí rozbíhali se však za nimi po polích a vinohradech a svolávali je domů. Přiběhl třeba pobůneček za mladým synem sedlákovým; upocen a s tvářmi hořící keřčel již z podolka: „Hej Martine, máš jet domů, máme konštituci a nejni už roboty!“*“⁴ Když robota přestala úplně a páni museli najímat si do práce lidi za plat, sedláci i chalupníci měli lehké výdělky. Výkupné z roboty se nesplácelo najednou, nýbrž bylo rozděleno na čtyřicet let. Lidé si zvykli nejlepšímu živobytí. Páli si jídla i pití. Když nastala obecní samospráva, sedláci div nezdivočili, směli si volit starostu a sami obec spravovat. Samospráva sedlákům znamenala, že se může na obec pít a jíst. A nikomu do toho není. Nejméně chalupníkům. Proto každý chtěl být ve výboru. Ale se tam nedostal, nepraskla-li na to bečka vína.

⁴ Herben, J.: *Do třetího a čtvrtého pokolení. Carpe Diem, Brumovice, 2000, str. 368, 370.*

